

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-77>

УДК 339.5:332.1+323

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

THE REGION'S FOREIGN TRADE SECURITY AND ITS PLACE IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

Заїка Олексій Олександрович

аспірант,

Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6306-3936>**Zaika Oleksiy**SI "Institute of Regional Research
named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine"

Ця стаття присвячена аналізу концептуальних засад зовнішньоторговельної безпеки та її ролі в системі національної безпеки. Вона висвітлює значення зовнішньоторговельної безпеки для стійкості та розвитку регіонів, а також її вплив на економічний розвиток та економічну безпеку. Зокрема, у роботі обґрунтовується необхідність дослідження зовнішньоторговельної безпеки регіону як важливої компоненти зовнішньоекономічної безпеки на регіональному рівні. Окрема увага приділяється чинникам формування зовнішньоторговельної безпеки регіону. Також підкреслюється важливість розуміння та ефективного управління загрозами, що виникають у контексті зовнішньоторговельної діяльності. В дослідженні теж визначаються основні функції регіональних органів влади у забезпеченні зовнішньоторговельної безпеки регіону.

Ключові слова: економічна безпека, зовнішньоекономічна безпека, зовнішньоторговельна безпека регіону, складові, чинники, загрози.

The article aims to delineate the conceptual underpinnings of regional foreign trade security and its role within the national security framework. It emphasizes the pivotal role of this security dimension in strengthening regional stability and development, alongside its broader implications for national security. Various theoretical research methods were applied, including analysis and synthesis to refine the concept of regional foreign trade security, comparison to discern key differences and similarities among different aspects of regional security, and grouping to identify common threat characteristics and classify them into distinct categories. The study yielded several significant findings enriching our comprehension of regional foreign trade security. It identified influential factors shaping regional foreign trade security, including global factors such as major megatrends in world economic development and geopolitical influences, macro-level factors like economic development levels and institutional frameworks, and regional factors encompassing economic structure, international trade relations, infrastructure development, and innovation. Furthermore, the article underscores the importance of awareness and effectively mitigating threats emerging within the field of foreign trade activities. These threats are categorized into direct external threats, indirect external threats, direct internal threats, and indirect internal threats. Additionally, the primary functions of regional governing bodies in ensuring regional foreign trade security are outlined, including creating conducive conditions for foreign trade and investment, coordinating actions with other competent authorities and local governments, supporting international trade, and monitoring the impact of external and internal environments on foreign trade security. Understanding regional foreign trade security and its role in national security empowers decision-makers to develop effective strategies, promoting economic development, and enhancing overall security. Identifying influential factors and threats provides a structured approach to assess risks and implement targeted interventions, mitigating vulnerabilities in trade activities.

Keywords: economic security, foreign economic security, foreign trade security of the region, components, factors, threats.

Постановка проблеми. Проблеми, пов'язані з міжнародною торгівлею, стають серйозними перешкодами для ефективного

функціонування національної економіки та забезпечення загальної стабільності держави. На тлі посилення глобалізаційних про-

цесів та зростання геополітичних викликів, передусім агресії з боку російської федерації по відношенню до України, важливість зовнішньоторговельної безпеки стає критичною для ефективного управління економічними ризиками та забезпечення економічного розвитку. Особливо на регіональному рівні відчуються наслідки торговельних конфліктів та інших зовнішньоекономічних чинників, зокрема торговельних блокад, санкцій та інші торговельних обмежень. Тому дослідження зовнішньоторговельної безпеки на рівні регіону не лише допоможе розуміти особливості цієї безпеки на практичному рівні, але й сприятиме виробленню більш адаптованих та ефективних стратегій забезпечення національної безпеки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в галузі безпеки вказує на значний інтерес до цієї проблеми серед науковців. З. Варналій, А. Вергун, Я. Жаліло, В. Лойко, В. Лукін, В. Піхоцький, Т. Сак, С. Стеценко, І. Тарасенко та інші, активно досліджують різноманітні аспекти економічної безпеки та її вплив на економічний розвиток країни та регіонів, що свідчить про комплексність та глибоке розуміння проблеми на різних рівнях аналізу.

Особлива увага вчених, зокрема В. Аранчія, В. Гнатенка, Л. Коковського, Н. Матвійчука, І. Перетятка, А. Чеснокова та інших, приділяється проблематиці зовнішньоекономічної безпеки як важливої складової економічної безпеки. Їхні дослідження аналізують різноманітні аспекти зовнішньоторговельних відносин. Однак, необхідно зазначити, що деякі питання зовнішньоторговельної безпеки на регіональному рівні залишаються недостатньо розкритими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча зовнішня торгівля відіграє важливу роль у відновленні економіки та забезпеченні її стійкості, особливо в періоди кризових ситуацій, питання зміцнення зовнішньоторговельної безпеки регіонів залишається не повністю дослідженим. Недостатньо розкритими є питання формування зовнішньоторговельної безпеки регіону, загроз регіону в умовах зовнішньої торгівлі та функції органів регіональної влади у забезпеченні зовнішньоторговельної безпеки. Також потребує докладного вивчення механізм взаємодії між складовими системи національної безпеки та їх вплив на зовнішньоторговельну безпеку регіону.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення

концептуальних основ сутності зовнішньоторговельної безпеки регіону та її місця в системі національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека є комплексним поняттям, важливим для життя людини та суспільства, що проявляється у різних аспектах їхньої діяльності та функціонування. Розвиток концепції національної безпеки у світі почався з 80-х років ХХ століття, з основним наголосом на економічному вимірі. Першочергово виокремилися економічна безпека, енергетична безпека, захист від економічного шпигунства та продовольча безпека [1, с. 4]. Розширення цієї концепції свідчить про підвищення рівня усвідомленості щодо різноманітних загроз і викликів, які виникають та вимагають комплексного підходу до забезпечення національної безпеки.

В законодавстві України визначено економічну безпеку як стан, в якому національна економіка здатна зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати конкурентоздатність на міжнародному ринку і проявляти здатність до сталого та збалансованого розвитку [2]. Це підкреслює важливість ефективного управління економікою та роль заходів з міжнародного співробітництва у забезпеченні економічної стабільності та розвитку країни.

Значимою характеристикою економічної безпеки є її розгляд як комплексного набору компонентів, до яких входять: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна та фінансова безпека [2]. Кожна з цих складових сприяє формуванню загального стану економічної безпеки. Частина з них обумовлена внутрішнім станом держави, регіону, підприємства тощо, тоді як зовнішньоекономічна безпека в основному враховує вплив зовнішніх загроз на економічну сферу, які є наслідком протиріч в міжнародному економічному середовищі [3].

На сьогоднішній день спостерігається зростання значення зовнішньоекономічної безпеки для національної економіки. Зовнішньоекономічна безпека передбачає впровадження заходів та стратегій, спрямованих на захист економічних інтересів країни в умовах зовнішніх впливів та взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Однією з ключових складових зовнішньоекономічної безпеки, на думку Л. Коковського, є зовнішньоторговельна безпека, яку він виокремлює разом з інвестиційною та бор-

говою[4]. Водночас А. Сухоруков та Ю. Хазірашвілі розглядають зовнішньоторговельну безпеку як окрему складову економічної безпеки. Вони вважають, що забезпечення стабільності та безпеки у зовнішньоторговельних відносинах держави формує основу для ефективного реагування на зовнішні загрози та зменшення можливих збитків [5, с. 9].

С. Пирожков та М. Разумей підкреслюють важливість успішної зовнішньоторговельної діяльності, але підходять до цього з різних точок зору. С. Пирожков вважає, що ключ до успіху полягає в участі у світовому поділі праці та ефективній зовнішньоторговельній політиці, спрямованій на максимізацію переваг імпорту та експорту, забезпечення захисту від зовнішніх небезпек та мінімізацію можливих збитків [6]. М. Разумей, натомість, акцентує на економічній незалежності, захисті вітчизняних виробників та їхній конкурентоспроможності на міжнародному ринку [7, с. 23].

Т. Власюк звертає увагу на органічний зв'язок між національним та світовими ринками. На його думку, важливим аспектом є балансування інтересів на світових ринках за допомогою протекціоністських заходів та політики лібералізації. Т. Власюк визначає зовнішньоторговельну безпеку як стан зовнішньої торгівлі, що сприяє розвитку експорту вітчизняних товарів високої якості та технологічності, оптимізує імпорт та забезпечує недискримінаційний доступ національних виробників до зовнішніх ресурсів та матеріалів, що в результаті зміцнює конкурентні переваги країни в глобальному економічному середовищі [8, с. 25–26].

Необхідно також звернути увагу на систему трьох складових зовнішньоторговельної безпеки, яку визначив Л. Власенко. Автор відмітив, що зовнішня торгівля включає різноманітні потоки товарів та послуг. З цієї причини він запропонував, крім імпортової та експортної безпеки, також враховувати транзитну безпеку [9, с. 37]. На нашу думку, дослідження транзитної безпеки є важливим в рамках забезпечення безпеки транспортних маршрутів, міжнародної торгівлі, боротьби зі злочинністю тощо.

На відміну від національного рівня, де економічна безпека часто асоціюється зі стабільністю та зростанням національної економіки, на регіональному рівні динаміка зовнішньоторговельних відносин може мати значний вплив на економічний розвиток окремих регіонів. Оскільки на сьогодні роль регіонів у міжнародних економічних відносинах постійно зростає, важливо враховувати цей

взаємозв'язок між зовнішньоторговельною діяльністю регіонів та їхнім економічним розвитком в контексті забезпечення безпеки.

Зовнішньоторговельна безпека тісно пов'язана з національною безпекою. Розвиток регіону та зміцнення економічної стійкості через зовнішню торгівлю може сприяти загальному рівню національної безпеки. У той же час, загрози, що виникають у зовнішньоторговельній сфері, можуть серйозно підірвати економічну та політичну стабільність всієї країни (рис. 1).

Основною метою забезпечення безпеки регіону є задоволення регіональних інтересів, що визначаються потребами конкретного регіону, при цьому враховуються національні інтереси на державному рівні. Зовнішньоторговельна безпека регіону не лише відтворює стан його економіки, але є результатом впливу політичних, економічних, соціальних та інших чинників.

На регіональному рівні формування зовнішньоторговельної безпеки відрізняється від національного через ряд специфічних чинників, що враховують особливості конкретного регіону. Крім ресурсного потенціалу регіону та його географічного розташування в межах країни, важливими є розвиток логістичної інфраструктури та рівень зовнішньоторговельних зв'язків та відносин у регіоні. Ресурсний потенціал враховує не лише природні ресурси, але й спеціалізацію регіону в певних галузях виробництва або послуг, що впливає на структуру та напрямок зовнішньої торгівлі. Розташування регіону визначає доступність до міжнародних ринків, а якість логістичної інфраструктури впливає на швидкість та ефективність переміщення товарів. Окрім того, значну роль відіграють наявність торговельних та економічних стратегій для зміцнення торговельних відносин та забезпечення безпеки, а також рівень конкурентоспроможності регіону.

Разом із позитивними чинниками, які характеризуються стимулюючим, стабілізуючим, розвиваючим або інтеграційним впливом, значний вплив на зовнішньоторговельну безпеку регіону мають також негативні фактори. Ці дестабілізаційні або деструктивні чинники, які можуть представляти загрозу для регіону, включають у себе різноманітність економічних, політичних, фінансових, соціальних, природних та інших ризиків, таких як економічні кризи, конфлікти, епідемії та інші умови, що обмежують або перешкоджають ефективному функціонуванню та розвитку зовнішньоекономічних процесів.

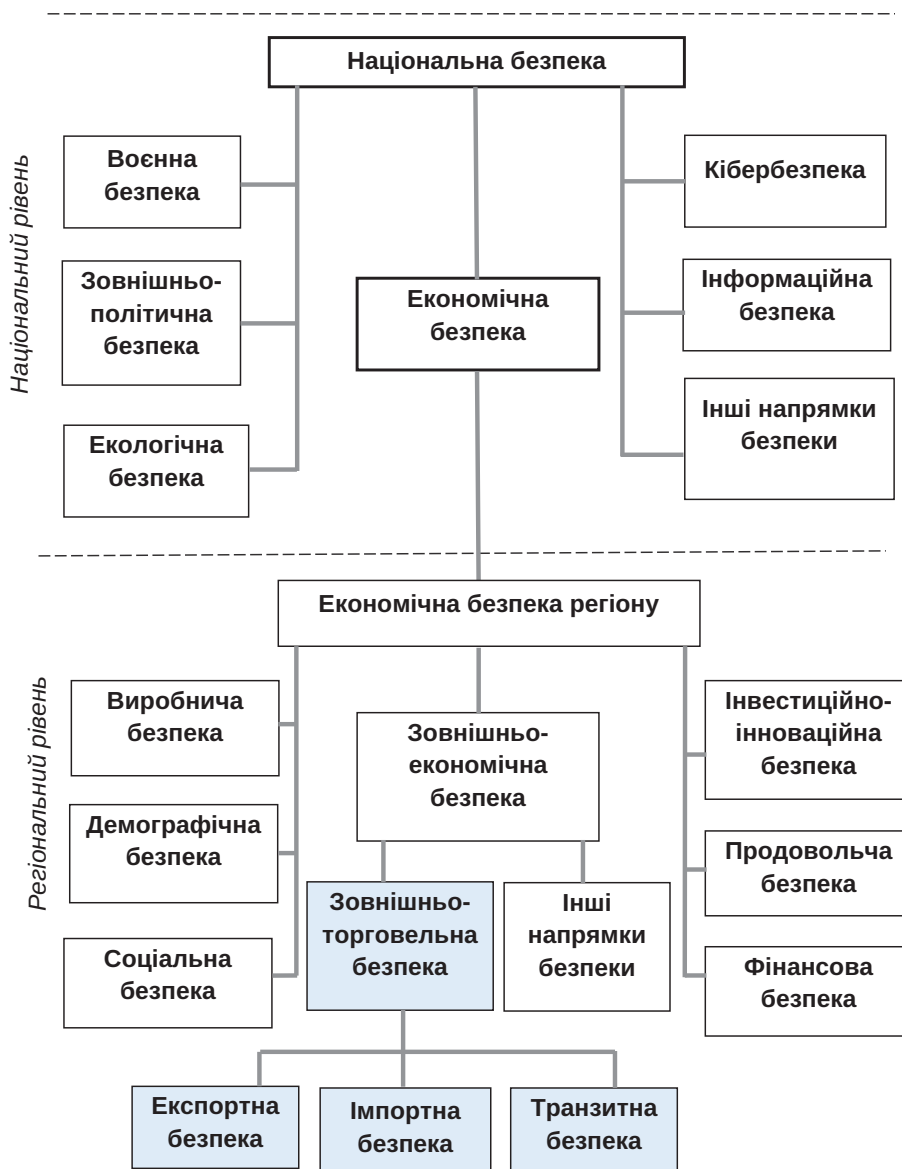

Рис. 1. Місце зовнішньоторговельної безпеки регіону у системі національної безпеки

Джерело: розроблено автором за [10; 2; 9]

Найбільш несприятливими умовами для формування зовнішньоторговельної безпеки є кризові ситуації. Серед таких кризових явищ особливе місце посідає війна, яка вважається одним з найбільш дестабілізуючих чинників. Вона може призвести до змін у геополітичних умовах, порушення логістичних ланцюгів, зниження обсягів та масштабів міжнародної торгівлі, а також впливати на доступ до ринків та обмеження економічної активності в окремих регіонах.

Також умови забезпечення зовнішньоторговельної безпеки вимагають від регіональних органів влади особливих компетенцій та дій (табл. 1).

Висновки. Отже, зовнішньоторговельна безпека відіграє важливу роль у функціонуванні регіональних економік та є невід’ємною частиною національної безпеки. Дослідження цієї проблеми показує необхідність аналізувати її як складову зовнішньоекономічної безпеки регіону та держави. Аналіз зовнішньоторговельних зв’язків регіонів допомагає визначити їхні можливості та обмеження у світовій торгівлі та розробити стратегії для стійкого економічного розвитку. Розуміння та ефективного управління цією проблемою дозволять максимізувати переваги міжнародного торговельного співробітництва та забезпечити стабільність економік у змінному середовищі.

Таблиця 1

**Чинники формування, загрози та основні функції регіональних органів влади
щодо забезпечення зовнішньоторговельної безпеки регіону**

Чинники впливу на формування зовнішньоторговельної безпеки регіону:	
– глобальний рівень – основні мегатренди розвитку світової економіки та геополітичні чинники – макрорівень – рівень економічного розвитку та інституційного забезпечення	– регіональний рівень – структура економіки, міжнародні торговельні зв'язки та співпраця, інфраструктурний розвиток, інноваційний розвиток
Загрози зовнішньоторговельній безпеці регіону:	
прямі зовнішні загрози:	– торговельні війни з сусідніми країнами / регіонами – обмеження доступу до іноземних ринків через торговельні бар'єри – втрата доступу до ключових зовнішніх ринків через політичні або економічні конфлікти
непрямі зовнішні загрози:	– нерівномірний розвиток торгівлі з іншими регіонами – відмова інших країн або регіонів від торговельних угод – зниження попиту на продукцію регіону на зовнішніх ринках
прямі внутрішні загрози:	– низька конкурентоспроможність експортних товарів та внутрішнього виробництва – нерозвинена транспортно-логістична інфраструктура – непослідовна та неефективна зовнішньоторговельна політика регіону
непрямі внутрішні загрози:	– політична нестабільність, корупція тощо – соціальні або економічні кризи, які призводять до погіршення якості продукції або зменшення її конкурентоспроможності – недосконалість внутрішніх механізмів контролю та підтримки зовнішньоторговельної діяльності
Функції регіональних органів влади щодо забезпечення зовнішньоторговельної безпеки регіону:	
– створення сприятливих умов для зовнішньоторговельної діяльності та залучення інвестицій – координацію дій з іншими компетентними органами влади та місцевого самоврядування	– підтримка міжнародної торгівлі моніторинг впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на зовнішньоторговельну безпеку

Джерело: розроблено автором самостійно

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Sohn, Kiyo, Taek, Yeo (2005) Does the international trade help to enhance national security? *International Conference on Korea and the World Economy Seattle*. URL: https://faculty.washington.edu/karyiu/confer/sea05/papers/sohn_yeo.pdf (дата звернення: 7.02.2024).
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013, N 1277. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM048283> (дата звернення: 10.02.2024).
- Гнатенко В. Основні складові економічної безпеки держави. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. № 1(1(7)). С. 66–82.
- Коківський Л. О. Сучасні проблеми зовнішньоекономічної безпеки України та напрями їх подолання. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_10_21 (дата звернення: 10.02.2024).
- Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3. С. 5–15.
- Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За ред. акад. НАН України С.І. Пирожкова. Київ : НІПМБ, 2003. 42 с.

7. Разумей М. Зовнішньоторговельна безпека держави: управлінський аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. праць*. 2010. № 2(5). С. 18–26.
8. Власюк Т.О. Забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України на товарних ринках: автореф. дис. д-ра. екон. наук: 21.04.01; 08.00.02. Київ, 2019. 38 с.
9. Власенко Л.В. Стратегічні пріоритети та засоби розвитку зовнішньоторговельних відносин України з КНР в умовах глобалізації: дис. канд. екон. наук: 08.00.02. Львів, 2017. 282 с.
10. Закон України «Про національну безпеку держави», 2469-VIII від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

REFERENCES:

1. Sohn, Kiyo, Taek, Yeo (2005) Does the international trade help to enhance national security? *International Conference on Korea and the World Economy Seattle*. Available at: https://faculty.washington.edu/karyiu/confer/sea05/papers/sohn_yeo.pdf (accessed February 7, 2024).
2. Ministry of Economy Development and Trade of Ukraine (2013) Nakaz «Pro zatverdzhennya Metodichnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy» [Order "On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine"], N 1277. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/TM048283> (accessed February 10, 2024).
3. Hnatenko V. (2021) Osnovni skladovi ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [The main components of the economic security of the state]. *Naukovyy visnyk: Derzhavne upravlinnya – Scientific Bulletin: State Administration*, vol. 1(1(7)), pp. 66–82.
4. Kokovskyy L. O. (2011) Suchasni problemy zovnishn'oeconomichnoyi bezpeky Ukrainy ta napryamy yikh podolannya [Modern problems of foreign economic security of Ukraine and ways to overcome them]. *Efficient economy*, vol. 10. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_10_21 (accessed February 10, 2024).
5. Sukhorukov A. I., Kharazishvili Y. M. (2013) Shchodo metodolohiyi kompleksnoho otsinyuvannya skladnykh ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [Regarding the methodology of comprehensive assessment of the components of economic security of the state]. *Strategic priorities*, vol. 3, pp. 5–15.
6. Pyrozhkov S.I. (ed.) (2003) Metodichni rekomendatsiyi shchodo otsinky rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy [Methodological recommendations for assessing the level of economic security of Ukraine]. Kyiv: NIPMB, 42 p. (in Ukrainian)
7. Razumey M. (2010) Zovnishn'otorhovel'na bezpeka derzhavy: upravlins'ky aspekt [Foreign trade security of the state: management aspect]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya: zb. nauk. prats'* – *State administration and local self-government: coll. of science works*, vol. 2(5), pp. 18–26.
8. Vlasyuk T.O. (2019) Zabezpechennya zovnishn'otorhovel'noyi bezpeky Ukrainy na tovarnykh rynkakh [Ensuring foreign trade security of Ukraine on commodity markets]: avtoref. dys. d-ra. ekon. nauk: 21.04.01; 08.00.02. Kyiv, 38 p. (in Ukrainian)
9. Vlasenko L.V. (2017) *Stratehichni priorytety ta zasoby rozvytku zovnishn'otorhovel'nykh vidnosyn Ukrainy z KNR v umovakh hlobalizatsiyi* [Strategic priorities and means of development of foreign trade relations of Ukraine with the People's Republic of China in the conditions of globalization]: dys. kand. ekon. Nauk: 08.00.02. Lviv, 282 p. (in Ukrainian)
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2018) Zakon Ukrainy «Pro natsional'nu bezpeku derzhavy» [Law of Ukraine "On National Security of the State"], 2469-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (accessed February 15, 2024).